

УДК 341+341(4)

Т. О. Анцупова

МІЖНАРОДНЕ І ЄВРОПЕЙСЬКЕ ПРАВО: ПРОБЛЕМИ СПІВІСНУВАННЯ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Увага вчених і студентів-правознавців до наукової інформації, пов'язаної з функціонуванням системи європейського права, дедалі більш зростає. У рамках даної публікації ми не будемо зупинятись на неточностях дифінітивного характеру, що застосовуються підчас використання поняття «європейське право» (це питання вже досліджувалось у попередніх роботах [1]), а зосередимось на спробі визначення правових проблем співіснування міжнародного і європейського права в умовах європейської інтеграції. Слід зауважити, що саме по собі існування європейської системи права викликає у деяких вчених певні сумніви. Тобто вчені-міжнародники класичної школи заперечують існування «європейського права» і вважають систему норм, що його складають, – нормами міжнародного регіонального права [2]. З одного боку, у цьому є сенс, бо європейське право поки що не досягло такого ступеня уніфікації всіх галузевих норм, щоб можна було однозначно стверджувати про існування нової правової системи, яка охоплює всі держави Європейського континенту. З іншого боку, якщо згадати, що міжнародне публічне право переживає нині певну кризу, здебільшого завдяки поступовому зниженню міжнародного авторитету ООН та його спеціалізованих установ, можна припустити, що подальший розвиток міждержавних відносин буде розвиватись у напрямі уніфікації регіональних міжнародних норм і стандартів. Про це, зокрема, свідчать процеси активної міжнародної інтеграції на європейському континенті в рамках таких об'єднань, як Європейський Союз, Рада Європи, НАТО, ОБСЄ, Організація Чорноморського економічного співробітництва, ГУАМ та деяких інших.

Розглядаючи більш детально процес європейської інтеграції, що поступово прогресує, слід звернути увагу на її геополітичний аспект. Відомо, що, використовуючи суто географічний критерій, Європейський континент охоплює 43 держави, у тому числі Росію. Якщо говорити про систему європейського права та процес уніфікації його норм, то питання загальноєвропейських кордонів є дуже важливим. Очевидно, що не можна використовувати тільки географічний критерій для визначення цих кордонів. Наприклад, чи можна вважати, що Росія коли-небудь повністю визнає та приєднується до європейських стандартів, стане членом ЄС, навряд. Враховуючи дуже інтенсивне співробітництво із східними державами (Китай, Індія, Казахстан, Кіргізія, Таджикистан), укладення Шанхайської угоди, паралельне співробітництво з європейськими державами можливе лише на рівні міждержавного співробітництва, що базується на принципах і нормах міжнародного публічного права. На наш погляд, більш міцне співробітництво можливе лише в рамках окремих галузей: паливно-енергетична галузь, економіка, торгівля. Тобто з 43 держав, які суто теоретично могли б приєднатись до уніфікованої європейської системи права, лишається 42.

Якщо продовжити аналіз ймовірних кандидатів на членство в ЄС, необхідно згадати, що зовнішні пріоритети Білорусі зосереджені в рамках російського вектора, вона й досі не є членом Ради Європи, тому для Білорусі також поки що (прогнозувати щодо майбутнього Білорусі дуже важко) залишається рівень міжнародно-правових відносин з європейськими державами, керуючись нормами міжнародного, а не європейського права. Враховуючи постійно нейтральний статус Швейцарії, ця держава, принаймні найближчим часом, не приєднується до загальноєвропейської системи права. Так, лишається 40 держав, 25 з яких вже є частиною європейської системи права, а в 2007 році приєднуються Болгарія і Румунія, також ведуться з цього приводу переговори з Хорватією, Україною.

Таким чином, доходимо висновку, що право ЄС як інтегративна правова система охоплює більшу частину Європейського континенту і якщо розширення ЄС триватиме далі, процес уніфікації норм європейського права теж триватиме.

Якщо вважати, що європейське право є таким узагальнюючим поняттям, яке містить систему юридичних норм та інших джерел права, сформованих у рамках діяльності європейських регіональних та субрегіональних об'єднань держав, то необхідно звернути увагу на те, що в рамках європейської інтеграції відбувається не тільки гармонізація законодавства між первинними суб'єктами міжнародного публічного права (тобто суверенними державами), але й гармонізація стандартів між вторинними суб'єктами – європейськими міжнародними організаціями. Щодо цього можна навести ряд фактичних та юридичних доказів. Наприклад, Генеральний секретар Ради Європи, Террі Девіс, у своїй урочистій промові, присвяченій 57 річниці Дня Європи, зауважив таке: «Мені хотілося б ще раз звернутись до Європейського Союзу із закликом приєднатись до Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. Це зміцнило б законність його існування, посилило відповідальність інститутів ЄС і зробило б більш міцними права людей, що проживають у державах-членах ЄС» [3]. Відомо, що дискусія про приєднання ЄС до вказаної Конвенції, а також про членство в Раді Європи як єдиного суб'єкта, існує вже деякий час, однак невизначеність правового статусу ЄС і доктринальні спори щодо нього, а також деякі інші чинники, заважають реалізації цієї дуже значної для розвитку та уніфікації європейського права події.

Можна навести також приклад із зміною статусу ЗЄС, який був самостійною міжнародною організацією, а відповідно до «Декларації Порто» від 10.10.2000 р. став головним військовим компонентом ЄС.

Напевно, ті невеликі за членством європейські регіональні організації, що були створені після розпаду СРСР у результаті незадоволення співробітництвом у рамках СНД, теж будуть зацікавлені в пошуку різних напрямів співробітництва з ЄС, а згодом і в гармонізації, і в уніфікації певних норм та стандартів.

Очевидно, й надалі процес зближення відносин між європейськими міждержавними об'єднаннями буде продовжуватись шляхом здійснення різних організаційно-правових форм.

Якщо враховувати сучасний стан та перспективи розвитку міждержавних відносин в Європі, ми помітимо, що в їх регулюванні діють такі механізми, що виходять за межі класичного міжнародного права. Найбільш показовими прикладами є система інтеграційного, наднаціонального права, що існує в ЄС, та європейська система захисту прав людини (яка охоплює норми права ЄС, Ради Європи, ОБСЄ та деяких інших європейських міжнародних об'єднань). Цю нову систему регулювання міжнародних відносин більш доцільно називати Європейським правом, щоб підкреслити те відмінне й особливе, що відрізняє її від класичного міжнародно-правового регулювання. Існують і інші думки щодо назви цієї наднаціональної системи права. На думку російського вченого С.В. Бахіна, «становлення особливої форми правового регулювання» можна іменувати «субправом» [4]. Але слід зауважити, що в даному разі йдеться лише про одну галузь, а саме про введення в дію двох документів, що уніфікують контрактне право, це: Принципи міжнародних комерційних контрактів та Принципи європейського контрактного права.

Тим часом це не означає, що норми міжнародного публічного права зовсім не діють в Європі. Вони діють як на багатосторонньому, так і на двосторонньому рівні, але справедливо буде зауважити, що на багатосторонньому рівні міжнародне право більш поступається європейському, ніж на двосторонньому. Особливо це стосується таких напрямів міждержавного співробітництва, як захист прав людини і забезпечення безпеки на Європейському континенті. Але можна погодитись з тими вченими, що вважають, що ні в якому разі європейська система захисту прав людини та практика Європейського суду з прав людини не є самодостатньою закритою системою, відірваною від правового контексту навколишнього світу [5].

Європа завжди була і залишається колицею міжнародного публічного права. Тут розташовані штабквартири та окремі органи впливових універсальних міжнародних організацій та спеціалізованих установ ООН: місцезнаходження Міжнародного суду ООН – Гаага (Нідерланди), ІМО – Лондон (Велика Британія), Міжнародної організації праці – Женева (Швейцарія), Всесвітнього поштового союзу – Берн (Швейцарія), ЮНЕСКО – Париж (Франція), Всесвітньої організації охорони здоров'я – Женева (Швейцарія), Всесвітньої організації інтелектуальної власності – Женева (Швейцарія), штаб-квартира МАГАТЕ знаходиться у Відні (Австрія), і цей перелік можна ще продовжувати.

В Європі була підписана величезна кількість міжнародних документів, що мають вирішальне значення для становлення, розвитку і кодифікації сучасного міжнародного публічного права. Достатньо згадати, що першим кроком до створення ООН стала союзницька декларація, яка була підписана 12 червня 1941 р. в Лондоні (Велика Британія). Величезне значення для міжнародно-правового регулювання дипломатичної і консульської діяльності мають два документа, що також були прийняті в європейському місті – Відні (Австрія), це: Конвенція про дипломатичні зносини від 18 квітня 1961 р. та Конвенція про консульські зносини від 24 квітня 1963 р. Перелік подібного рівня документів настільки довгий, що важко виділити з нього лише декілька. До речі, вибір окремих європейських міст для проведення міжнародних самітів, конференцій

та підписання договорів не є випадковим. Найбільшою популярністю користувались (особливо під час та після завершення Другої світової війни, в періоди політичної нестабільності) ті європейські міста, що належать до держав, що є постійно нейтральними або мали на той час нейтральний статус.

У свою чергу, європейське право, можна сказати, постає, виникає з міжнародного права. Цей процес відбувався поступово та був викликаний тим, що відмінності в нормах національних правових систем час від часу дуже серйозно ускладнювали й досі ускладнюють міждержавне співробітництво. Впродовж всього ХХ століття відбувався процес пошуку оптимальних шляхів міждержавної координації правової політики, наближення й уніфікації національних систем законодавства різних держав. Під завісу ХХ століття всі ці пошуки все ж привели до певного результату. З одного боку, можна розглядати наближення та уніфікацію систем законодавства різних держав як одну із складових все-світнього інтеграційного процесу, що в останні роки стрімко розширюється як щодо предметної сфери, так і за способами, які використовують держави для створення єдинообразних норм. Але з іншого боку, тільки в Європі цей процес має такі масштаби і результати, які спроможні привести до видокремлення в майбутньому нової загальноєвропейської правової системи.

Література

1. Анцупова Т.А. К проблеме определения понятия «Европейское право» // Актуальні проблеми держави і права. – О.: Юрид. літ., 2005. – Вип. 24. – С. 81-87.
2. Европейское международное право: Учебник / Отв. ред. Ю. М. Колосов, Э. С. Кривчикова, П. В. Саваськов. – М.: Междунар. отношения, 2005. – 408 с.
3. Новости от 5.05.2006 // <http://www.coe.int>
4. Бахин С. В. Субправо (междунар. своды униф. контракт. права). – СПб.: Юрид. центр Пресс, 2002. – 311 с.
5. Ковлер А.И. Проблемы международного права в решениях Европейского Суда по правам человека: Международная правосубъектность индивида и иммунитет государства // Российский ежегодник международного права, 2003. – СПб.: Россия-Нева, 2003. – С. 299-306.

УДК 341.174(4):316.48

М. А. Дамірлі

ОСОБЛИВОСТІ, РІЗНОВИДИ ТА ПРАВОВІ СПОСОБИ ПОДОЛАННЯ КОНФЛІКТІВ В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЇ (НА ПРИКЛАДІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ)

1. Чи дійсно інтеграція виключає конфлікти?

Інтеграція за визначенням передбачає узгодження інтересів різних держав і соціальних груп, їх солідарність (яка є протилежністю конфлікту), соціальне партнерство (а не суперництво), в основі якого лежить компроміс, взаємовигідні вчинки. З усією очевидністю саме подібна природа інтеграції створює ілюзію відносно того, що конфлікти в умовах інтеграції виключається.